

КАРАПЕТЯН О. О.,здобувач кафедри конституційного
та адміністративного права

(Запорізький національний університет)

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.100>**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ СВОБОДИ СЛОВА:
ПОНЯТІЙНО-СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ**

Стаття присвячена комплексному аналізу адміністративно-правового механізму захисту свободи слова в Україні як складової системи гарантування основоположних прав і свобод людини. Обґрунтовано, що свобода слова, закріплена у ст. 34 Конституції України та міжнародно-правових, є індикатором демократичного розвитку держави, рівня правової культури суспільства та дотримання принципу верховенства права.

Визначено, що адміністративно-правовий механізм виступає специфічним інструментом публічного управління, спрямованим на створення умов для реалізації права на свободу вираження поглядів, запобігання його порушенням та відновлення порушених прав. Він розглядається як цілісна, структурована система взаємопов'язаних елементів: нормативно-правових актів, адміністративно-правових норм, юридичних фактів, правовідносин, актів застосування та реалізації, а також діяльності органів публічної адміністрації.

У статті окреслено основні ознаки цього механізму: системність і цілісність; нормативну визначеність та правову передбачуваність; участь органів публічної адміністрації у практичній реалізації норм; поєднання регулятивної (забезпечення умов реалізації свободи слова) та охоронної функцій (захист від порушень, притягнення винних до відповідальності); превентивну та компенсаторну спрямованість; відповідність міжнародним стандартам, зокрема критеріям «трискладового тесту» ЄСПЛ (законність обмежень, їх легітимна мета та необхідність у демократичному суспільстві).

Особливу увагу приділено інституційному компоненту механізму. Проаналізовано діяльність ключових суб'єктів: Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Національної ради з питань телебачення і радіомовлення, Міністерства культури та інформаційної політики, органів правопорядку та судів. Визначено їх функціональне призначення у сфері захисту свободи слова: від контролю за дотриманням стандартів відкритості й прозорості інформаційного простору до застосування заходів адміністративного впливу, притягнення винних до відповідальності та поновлення порушених прав. Підкреслено роль міжнародних інституцій, передусім Європейського суду з прав людини, рішення якого інтегруються у національну практику та сприяють гармонізації законодавства України з європейськими стандартами.

Процедурні засоби механізму включають адміністративне та судове оскарження, право на звернення і запити на інформацію, притягнення посадових осіб до адміністративної, дисциплінарної або кримінальної відповідальності. Наголошено, що ефективність цього механізму є однією з основних умов утвердження правової держави, у якій свобода слова виступає реально забезпеченим, а не декларативним правом.

Ключові слова: свобода слова, адміністративно-правовий механізм, публічне управління, правові гарантії, захист прав людини, суди

та адміністративне оскарження, Європейський суд з прав людини, нормативно-правова база.

Karapetian O. O. Administrative and legal mechanism for the protection of freedom of speech: conceptual and structural analysis

The article presents a comprehensive analysis of the administrative and legal mechanism for the protection of freedom of speech in Ukraine as an integral component of the system for guaranteeing fundamental human rights and freedoms. It is substantiated that freedom of speech, enshrined in Article 34 of the Constitution of Ukraine and international legal instruments, serves as an indicator of the state's democratic development, the level of legal culture of society, and adherence to the principle of the rule of law.

The administrative and legal mechanism is defined as a specific instrument of public administration aimed at creating conditions for exercising the right to freedom of expression, preventing its violations, and restoring infringed rights. It is considered a holistic, structured system of interrelated elements: normative legal acts, administrative and legal norms, legal facts, legal relations, acts of application and implementation, as well as the activities of public administration bodies.

The article highlights the key features of this mechanism: systemic and integrated character; normative certainty and legal predictability; involvement of public administration bodies in the practical implementation of norms; a combination of regulatory (ensuring conditions for exercising freedom of speech) and protective functions (safeguarding against violations and holding offenders accountable); preventive and compensatory orientation; and compliance with international standards, particularly the "three-part test" of the ECtHR (legality of restrictions, legitimate aim, and necessity in a democratic society).

Special attention is paid to the institutional component of the mechanism. The activities of key actors are analyzed: the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights (Ombudsman), the National Council on Television and Radio Broadcasting, the Ministry of Culture and Information Policy, law enforcement agencies, and the judiciary. Their functional roles in protecting freedom of speech are defined, ranging from monitoring compliance with openness and transparency standards to applying administrative measures, holding violators liable, and restoring infringed rights. The role of international institutions, primarily the European Court of Human Rights, is emphasized, as its judgments are integrated into national practice and contribute to harmonizing Ukrainian legislation with European standards.

The procedural tools of the mechanism include administrative and judicial appeals, the right to petition and request information, and imposing administrative, disciplinary, or criminal liability on officials. The article concludes that the effectiveness of this mechanism is one of the key conditions for establishing a rule-of-law state in which freedom of speech is ensured in practice rather than remaining a declarative right.

Key words: *freedom of speech, administrative and legal mechanism, public administration, legal guarantees, human rights protection, courts and administrative appeals, European Court of Human Rights, normative legal framework.*

Вступ. Свобода слова є одним із фундаментальних прав людини, що закріплене у провідних міжнародно-правових актах та гарантується статтею 34 Конституції України. Вона виступає не лише особистим правом кожного громадянина, а й важливим індикатором демократичного розвитку держави, рівня правової культури суспільства та дотримання принципу верховенства права. Реалізація цього права безпосередньо впливає на формування громадянського суспільства, розвиток плюралізму думок і забезпечення прозорості діяльності органів публічної влади.

В умовах сучасних викликів, зокрема інформаційної дестабілізації та збройної агресії проти України, особливого значення набуває забезпечення балансу між свободою слова та захистом інших конституційно значущих цінностей – національної безпеки, громадського порядку, прав і репутації інших осіб. Це зумовлює необхідність ефективного функціонування адміністративно-правового механізму як складової системи гарантування прав і свобод людини.

Адміністративно-правовий механізм розглядається як структурована система правових засобів, процедур та інституцій, що забезпечують реалізацію, охорону та відновлення порушених прав. Його ефективність залежить від узгодженої діяльності органів публічної адміністрації та процедурних гарантій, нормативної бази, які повинні відповідати міжнародним стандартам, насамперед практиці Європейського суду з прав людини.

Постановка завдання. Метою наукової публікації є комплексний понятійно-структурний аналіз адміністративно-правового механізму захисту свободи слова в Україні як складової системи гарантування основоположних прав і свобод людини. Особливу увагу зосереджено на виявленні специфічних ознак цього механізму, його інституційних та процедурних елементів, а також на визначенні ступеня відповідності національної моделі міжнародним стандартам, зокрема практиці Європейського суду з прав людини.

Методологія даної публікації ґрунтується на використанні сукупності загальнонаукових та спеціально-юридичних методів. Діалектичний метод застосовано для розкриття сутності адміністративно-правового механізму у його взаємозв'язку з публічним управлінням і системою гарантування прав людини. Системно-структурний підхід використано для виокремлення елементів механізму (нормативні акти, суб'єкти, процедурні засоби) та їх взаємозв'язку. Формально-юридичний метод дозволив проаналізувати чинне законодавство України, що регулює свободу слова, а також норми адміністративного та інформаційного права. Порівняльно-правовий метод застосовано для зіставлення національних норм із положеннями міжнародних актів та практикою ЄСПЛ. Аксіологічний підхід забезпечив оцінку значення свободи слова як фундаментальної демократичної цінності та критерію правової держави. Отримані результати дозволяють обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення національного адміністративно-правового механізму захисту свободи слова, посилення його гарантійного потенціалу та відповідності європейським стандартам.

Результати дослідження. Права і свободи людини, закріплені в Конституції України, є не лише юридичними гарантіями статусу особи, а й індикатором демократичності державного устрою та реальної участі громадян у суспільному житті. Їх зміст узгоджується з положеннями основоположних міжнародно-правових актів, ратифікованих Україною (Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод).

Ефективна система державних гарантій, як слушно зазначає А. Головін, є передумовою всебічного розвитку особистості, її участі в управлінні публічними справами, зміцнення легітимності влади та підвищення правової культури суспільства. Права і свободи становлять юридично гарантовані можливості індивіда діяти відповідно до особистих переконань у межах закону, будучи проявом конституціоналізму, за якого влада функціонує на засадах верховенства права [1]. О. Соколенко підкреслює, що вони не є абстракцією, а потребують активних державних дій щодо їх визнання, забезпечення та захисту, інтеграції відповідних гарантій у всі напрями державної політики [2, с. 120].

Як наголошує О. Негодченко, реалізація та захист основоположних прав безпосередньо залежать від функціонування ефективного юридичного механізму, що забезпечує умови для їх здійснення та передбачає надання особі дієвих інструментів правового реагування. Важливу роль відіграють правові гарантії, які надають юридичному статусу реальний зміст і забезпечують протидію неправомірним обмеженням [3].

У цьому контексті адміністративно-правове забезпечення виступає інструментом організаційного та нормативного упорядкування публічно-правових відносин, створюючи дієві механізми реалізації норм. Категорія «механізм» у правовій науці використовується для

опису системи правових засобів, що регулюють суспільні відносини та забезпечують реалізацію норм. Загальнотеоретично він включає нормативно-правові акти, юридичні факти, правовідносини, акти застосування та інші форми впорядкування суспільних відносин.

Ефективність права безпосередньо залежить від узгодженості всіх елементів механізму правового регулювання. В адміністративному праві це проявляється у функціонуванні адміністративно-правового механізму – структурованої системи правових засобів публічного управління, спрямованих на реалізацію, охорону та захист прав громадян.

В. Авер'янов, аналізуючи сутність адміністративно-правового механізму, підкреслював роль адміністративно-правових засобів як інструментів публічного управління, що забезпечують впорядкованість та ефективність виконання державних функцій. Водночас на рівні законодавства поняття «адміністративно-правовий механізм» не має чіткого визначення; вихідним для його розуміння є загальна категорія механізму правового регулювання [4].

За слушним зауваженням А. Присяжнюка, будь-які правові явища, пов'язані з реалізацією публічної влади, знаходять вираження у межах правових механізмів, що функціонують через дії уповноважених органів як інструмент втілення державної волі. Відтак адміністративно-правовий механізм є складовою частиною ширшого державно-владного механізму, заснованого на верховенстві права [5, с. 810].

У науковій літературі механізм правового регулювання визначається як система правових засобів, що забезпечують впорядкований регулятивний вплив на суспільні відносини. До його елементів належать норми права, юридичні факти, правовідносини, акти застосування та реалізації норм. На думку Т. Родік, саме завдяки такому механізму правові приписи трансформуються у впорядковані соціальні зв'язки, задовольняючи інтереси суб'єктів та встановлюючи правопорядок [6, с. 133].

К. Жидченко акцентує, що адміністративне право займає особливе місце в системі правового регулювання, оскільки організовує управління соціальними процесами та має специфічний предмет і метод регулювання [7, с. 71]. Сучасні дослідники розглядають адміністративно-правовий механізм як цілісну систему засобів, за допомогою яких здійснюється нормативне регулювання та динамічна реалізація публічно-владних повноважень.

Новітні підходи, про що зазначає Є. Кобрусєва, розширюють предмет адміністративного права, включаючи відносини у сфері діяльності органів влади й місцевого самоврядування, організацію внутрішньої структури публічної адміністрації, розгляд справ про адміністративні правопорушення, а також виконання делегованих повноважень у сфері захисту прав [8, с. 265].

Отже, адміністративно-правовий механізм є комплексом взаємопов'язаних елементів (норми адміністративного права, юридичні факти, адміністративно-правові відносини, акти реалізації та застосування, діяльність органів публічної адміністрації), спрямованих на впорядкування публічного управління та гарантування захисту прав і законних інтересів громадян.

На підставі аналізу наукових підходів можна виокремити основні ознаки адміністративно-правового механізму: 1) цілісність і системність – механізм являє собою узгоджену систему взаємопов'язаних елементів (норми, інститути, процедури, заходи), спрямованих на досягнення спільної мети. Недієвість хоча б одного ключового елементу послаблює ефективність всієї системи; 2) нормативна основа – центральним елементом виступають адміністративно-правові норми, що визначають права й обов'язки учасників, компетенцію органів влади та процедури захисту прав. Чітка правова регламентація є передумовою дієвості механізму; 3) діяльність публічної адміністрації – реалізація механізму відбувається через практичну діяльність органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та їх посадових осіб, які застосовують норми адміністративного права; 4) цільова спрямованість – механізм має конкретну мету, насамперед забезпечення та охорону прав і свобод особи. Він виступає інструментом реалізації державної політики (захист прав, громадський порядок, адміністративні послуги), а цільова визначеність дозволяє оцінювати його ефективність; 5) регламентованість порядку реалізації – усі елементи функціонують у межах визначених процедур,

закріплених нормами адміністративного права, що забезпечує законність і передбачуваність діяльності; 6) юридичні засоби та способи – механізм включає нормативні та індивідуальні акти, санкції, стимули, контрольно-наглядові заходи, а також спеціальні процедури поновлення порушених прав, що становлять його правовий інструментарій.

Адміністративно-правовий механізм є багатоаспектним поняттям, щодо змісту якого у науці тривають дискусії. Частина дослідників акцентує на його превентивному характері як засобі забезпечення умов для реалізації прав, інші – на охоронному аспекті, пов'язаному з реагуванням на порушення.

На думку С. Алексєєва, захист права пов'язаний з державним примусом, спрямованим на відновлення правового стану [9]. М. Бару підкреслює, що захист включає й механізми фактичної реалізації прав [10, с. 28], а В. Бедь розглядає його як діяльність, спрямовану на припинення порушень суб'єктивних прав, що може здійснюватися як самою особою, так і за допомогою державного примусу [11]. Усі підходи визнають активну участь нормотворчих і правозастосовчих органів у процесі захисту.

В. Полухович визначає адміністративно-правовий захист як систему юридичних засобів, що застосовуються в межах адміністративного провадження з метою припинення неправомірних посягань на права й свободи [12, с. 44]. Такий підхід акцентує процедурну форму захисту, що реалізується органами виконавчої влади. Г. Миджин пропонує виокремлювати в механізмі основні (норми, правовідносини, акти реалізації) та додаткові елементи (тлумачення норм, правосвідомість, режим законності) [13, с. 75].

Узагальнюючи, адміністративно-правовий механізм є системною сукупністю правових засобів і процедур, за допомогою яких держава впорядковує публічно-управлінські відносини та забезпечує реалізацію й захист прав.

Спеціалізованою формою такого механізму є адміністративно-правовий захист свободи слова. Це право, закріплене у міжнародних актах і ст. 34 Конституції України [14], гарантує свободу думки, слова та вільного вираження переконань. Як зазначає Т. Збирак, право на захист є передумовою правового захисту, що реалізується шляхом застосування відповідного механізму [15, с. 242].

Правові засоби у цій сфері становлять сукупність норм, які забезпечують організаційно-правові умови для реалізації й відновлення порушеного права. Спосіб захисту розуміється як закріплений порядок дій: визначення характеру порушення, застосування юридичних заходів до правопорушника та відновлення попереднього стану, включно з притягненням до відповідальності.

З урахуванням вищевикладеного, адміністративно-правові засоби захисту права на свободу слова є системою правових норм, інструментів і заходів адміністративного характеру, які спрямовані на запобігання, припинення та усунення порушень права на свободу слова, а також на його відновлення у разі посягання.

Право на свободу слова в Україні конкретизоване низкою законодавчих актів, що формують нормативну основу його реалізації та захисту. Ключове значення мають наступні: 1) Закон «Про інформацію» (1992) – встановлює правові основи інформаційної діяльності та гарантії права на інформацію; 2) Закон «Про доступ до публічної інформації» (2011) – регламентує процедури отримання інформації та забезпечує прозорість діяльності органів влади; 3) Закон «Про медіа» (2022) – спрямований на забезпечення свободи вираження поглядів, захист прав користувачів медіа та публічних інтересів.

Разом із положеннями КУпАП та підзаконними актами ці закони складають правову базу адміністративно-правового механізму захисту свободи слова.

Такий механізм визначається як система правових засобів і процедур, спрямованих на забезпечення реалізації права на свободу вираження поглядів, запобігання його порушенням та відновлення порушених прав. Він охоплює всі стадії: від упередження порушень (через гарантії й прозорі процедури) до реагування (скарги, відповідальність, поновлення прав).

Слід виділити структурні елементи адміністративно-правового механізму захисту свободи слова:

1. Нормативні гарантії та обмеження. Законодавство визначає як гарантії свободи слова, так і межі її здійснення. Відповідно до ч. 3 ст. 34 Конституції, обмеження можливі лише в інтересах національної безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я та моралі або захисту прав інших осіб. Законодавство забороняє цензуру, але передбачає відповідальність за зловживання свободою слова (наклеп, заклики до насильства, розголошення держтаємниці).

2. Інституційний механізм (суб'єкти захисту):

– Омбудсман здійснює парламентський контроль, розглядає скарги, вносить подання про усунення порушень;

– Національна рада з питань телебачення і радіомовлення регулює медіа-простір, забезпечує плюралізм, запобігає поширенню забороненого контенту, застосовує санкції (штрафи, анулювання ліцензій) із дотриманням принципів пропорційності;

– Міністерство культури та інформаційної політики ініціює нормативні акти, координує політику в інформаційній сфері;

– Органи правопорядку, які захищають журналістів і громадян від переслідувань, розслідують злочини проти свободи слова;

– Суди є центральною ланкою механізму, розглядають спори з органами влади, скасовують незаконні акти й зобов'язують відновити порушені права;

– Міжнародні інституції (ЄСПЛ) виступають додатковою гарантією, а їх рішення інтегруються у національну практику.

3. Процедурні засоби та гарантії:

– Звернення та петиції (Закон «Про звернення громадян»);

– Запити на інформацію (Закон «Про доступ до публічної інформації»); за порушення права на інформацію та права на звернення передбачена відповідальність згідно до ст. 212-3 КУпАП.

– Адміністративне оскарження рішень і дій органів влади.

– Судовий захист, який ґрунтується на національному законодавстві та практиці ЄСПЛ, є ключовою гарантією поновлення прав.

– Юридична відповідальність: адміністративна (штрафи за ненадання інформації), дисциплінарна (санкції для посадовців), у тяжких випадках – кримінальна (ст. 171 КК України щодо перешкоджання роботі журналістів).

Таким чином, адміністративно-правовий механізм захисту свободи слова – це комплекс нормативних гарантій, інституцій та процедур, спрямованих на запобігання порушенням, припинення протиправних дій і відновлення порушених прав у сфері свободи вираження поглядів.

Беручи до уваги всі зазначені елементи, можна стверджувати, що адміністративно-правовий механізм захисту свободи слова має наступні характерні ознаки (специфічні риси):

1. Спеціалізована мета – створення умов, за яких кожна особа може вільно висловлювати думки та поширювати інформацію, а втручання держави обмежене законом і допускається лише у виняткових випадках.

2. Поєднання регулятивних і охоронних компонентів – механізм містить норми, що гарантують реалізацію свободи слова (відсутність цензури, прозорість діяльності влади), та охоронні засоби (оскарження, санкції).

3. Превентивна й компенсаторна спрямованість – передбачає як запобігання порушенням (вимоги відкритості, доступу до інформації), так і реагування (адміністративний розгляд, судовий захист, притягнення до відповідальності).

4. Взаємодія різних суб'єктів – участь адміністративних органів, правоохоронних структур, судів, омбудсмана, громадських організацій та журналістських об'єднань. Їх взаємодія підвищує ефективність захисту.

5. Відповідність міжнародним стандартам – діяльність органів влади має узгоджуватися з практикою ЄСПЛ та «трискладовим тестом» (законність, легітимна мета, необхідність

у демократичному суспільстві). Будь-яке втручання повинно бути пропорційним і юридично обґрунтованим.

6. Позитивно-правова природа – механізм ґрунтується на нормах позитивного права, що забезпечує передбачуваність і прозорість: визначено повноваження органів, процедури захисту та юридичні наслідки порушень.

Підсумовуючи вищевикладене необхідно зазначити, що адміністративно-правовий механізм захисту свободи слова є цілісною системою нормативно-правових актів, органів публічної адміністрації, процедур та засобів реагування. Він спрямований на досягнення балансу між реалізацією свободи слова та захистом інших конституційно значущих цінностей, ґрунтується на принципах верховенства права, законності та орієнтований на європейські стандарти. Його ефективність є однією з передумов утвердження правової держави, де свобода слова забезпечена інституційно й гарантована практично.

Висновки. Адміністративно-правовий механізм захисту свободи слова в Україні виступає одним з ключових елементів забезпечення фундаментального права особи на вільне висловлення думок, що є наріжним каменем демократичного суспільства. Його особливістю є системність і багаторівневність: від нормативної основи та інституційної структури – до процедур реалізації та правозастосування. Водночас він є динамічним і таким, що постійно адаптується до викликів цифрової епохи, інформаційної гібридності та змін у суспільно-політичному середовищі. Визначальним є те, що цей механізм не лише гарантує реалізацію свободи слова, а й забезпечує належну відповідь на її порушення – через інститути превенції, контролю, відповідальності та поновлення прав. Важливо, що ефективність адміністративно-правового захисту прямо залежить від узгодженості його елементів, професійності суб'єктів, дотримання міжнародних стандартів і забезпечення балансу між свободою слова та іншими публічними інтересами.

Список використаних джерел:

1. Головін А.С. Захист прав і свобод людини і громадянина єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні. Київ, 2012. 384 с.
2. Соколенко О.К. Захист прав громадян як основна функція правової держави. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 118–122.
3. Негодченко О.В. Забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ України. Дніпропетровськ, 2002. 262 с. URL: <http://info.dgu.edu.ua/bitstream/123456789/245/1/monograf%201.pdf>.
4. Адміністративне право України. У 2 т. Т. 1: Заг. ч. / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ, 2004. 584 с.
5. Присяжнюк А.Й. Адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави. *Форум права*. 2011. № 1. С. 808–813.
6. Родік Т.П. Поняття адміністративно-правового механізму державного регулювання діяльності дендрологічних парків України. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. Серія: Право та державне управління. 2013. № 1. С. 131–136.
7. Жидченко К.П. Сутність механізму адміністративно-правового регулювання реалізації військовослужбовцями права на виплату одноразової грошової допомоги. *Юридичний вісник*. Повітряне і космічне право. 2016. № 3. С. 67–72.
8. Кобрусєва Є.А. Структура адміністративно-правового механізму забезпечення права на мирні зібрання в Україні. *Публічне право*. 2020. № 1(1). С. 262–269. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.1-1.40>. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2020/tom_1/42.pdf.
9. Алексєєв С.С. Загальна теорія права. У 2 т. Т. 2. Київ, 1981. 280 с.
10. Бару М.І. Особистість у соціалістичній правовій державі. Радянська держава і право. 1989. № 10. С. 26–29.
11. Бєд В.В. Право людини на свободу совісті: конституційно-правове регулювання: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2011. 395 с.

12. Полнохович В.І. Адміністративно-правовий захист особи у відносинах з органами державної влади. *Право України*. 2003. № 5. С. 41–46.

13. Миджин Г.Є. Структура адміністративно-правового механізму захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності. *Science and Law Enforcement*. 2020. Т. 3, № 2. С. 72–79. URL: https://sls-journal.com.ua/web/uploads/pdf/S&LS_2020_Vol.%203,%20No.%202_72-79.pdf.

14. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

15. Збирак Т.В. Сутність і значення адміністративно-правових засобів та способів захисту права громадян на свободу слова. *Форум права*. 2013. № 3. С. 239–244. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_3_41.pdf.

